

Årjängs kommun
Box 906
672 29 ÅRJÄNG

Genomförd kvalitetsgranskning i Årjängs kommun, Töcksfors skola, avseende lärares behörighet och användning efter utbildning i grundskolan

Innehåll

Syfte och genomförande
Beskrivning av verksamheten
Tidigare utbildningsinspektion
Skolinspektionens kvalitetsgranskning
Helhetsbedömning

Syfte och genomförande

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot områden i behov av förbättring samt görs ett urval av huvudmän och skolor som granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

I skollagen ställer staten krav på viktiga förutsättningar för att garantera utbildningens kvalitet och likvärdighet, bland annat krav på lärares utbildning. Tidigare studier har visat att lärares kompetens är en betydelsefull faktor för elevernas studieresultat, för att garantera eleverna en utbildning av god och jämbördig kvalitet och för en likvärdig bedömning och betygssättning. Ett flertal enkät- och registerstudier under senare år har dock visat att det är vanligt förekommande att lärare undervisar i ämnen och årskurser som de saknar utbildning för. Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot huvudmännens och skolornas insatser för att undervisningen i skolan ska bedrivas med lärare som har utbildning för den undervisning de huvudsakligen bedriver. Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats <http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning>.

Under perioden december 2008 till och med februari 2009 har Skolinspektionen genomfört en fördjupad uppföljning av de insatser som vidtagits av ett urval av de huvudmän och skolor där Skolverkets utbildningsinspektion tidigare har pekat på behov av för-

bättringar inom området lärares behörighet och utbildning. Totalt har 30 kommunala och fristående grundskolor i landet granskats.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad verksamhet, där Skolinspektionen bland annat tar ställning till om skolans huvudman uppfyller skolförfattningarnas krav. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar skolhuvudmannen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Töcksfors skola i Årjängs kommun är en av de skolor som ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslutet består av dokument från kommunen/skolan, bland annat en enkät riktad till all undervisande personal på Töcksfors skola, samt av information som samlats in vid intervjuer den 15 januari 2009. I kommunen/skolan genomfördes intervjuer med förvaltningschef, rektorerna och lärare. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för kommunen/skolan har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen. Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Töcksfors skola har varit undervisningsråden Erik Bergeå och Gerhard Eriksson.

Beskrivning av verksamheten

Årjängs kommun	Antal elever
Grundskola	1035
Töcksfors skola	Antal elever
Grundskola	266

Källa: Årjängs kommun

Årjängs kommun är belägen i Värmlands sydvästra del. Kommunen ligger ca 10 mil från Karlstad och ca 12 mil från Oslo. Bilden av Årjäng präglas särskilt av naturen. De många sjöarna, de olika landskapstyperna och det rika djurlivet är en viktig del av livet i Årjängs kommun. Närheten till Norge har i stor utsträckning påverkat Årjängs kommun och tack vare gränshandeln finns ett rikt utbud av olika varor.

I kommunen bor ca 10 000 innevånare och den klassas av Sveriges kommuner och landsting, SKL som en glesbygdskommun. Kommunens skolor är organiserade i två rektorsområden, Årjängs rektorsområde och Töcksfors rektorsområde. Inom respektive område finns en skola med årskurserna 7–9 och flera små skolor. Vissa skolor har endast drygt 20 elever. Sammanlagt finns åtta kommunala skolor i kommunen.

Töcksfors skola är belägen ca två mil väster om centralorten Årjäng. Skolans verksamhet omfattar förskoleklass och årskurserna 1–9. I anslutning till skolan finns skolbarnsomsorg. En rektor ansvarar för förskoleklassen och årskurserna 1–4 och en rektor ansvarar för årskurserna 5–9. Rektorerna är nya sedan höstterminen 2008 och var således inte med vid den utbildningsinspektion som ägde rum höstterminen 2005.

Samtliga barn går i åldershomogena grupper. Personalen ingår i arbetslag.

Skolans meritvärde var 212 poäng för läsåret 2007/08 (riksgenomsnittet var 209,3). Behöriga elever till gymnasieskolan var 94 procent (88,9) och andelen elever som nått målen i samtliga ämnen var 94 procent (76,6). Sett till enskilda ämnen finns inget ämne som sticker ut i någon bemärkelse. Slutbetygen och resultaten från de nationella proven i engelska, matematik och svenska år 2008 har en god överensstämmelse.

Tidigare utbildningsinspektion

I skolrapporten från Skolverkets utbildningsinspektion av Töcksfors skola i Årjängs kommun den 28 februari 2006 (dnr 53-2005:1525) angavs som ett förbättringsområde att skolan bör se över hur personalens kunskaper om bestämmelserna som styr verksamheten kan bli bättre. I rapporten som följde med beslutet framgår följande:

”Vid Töcksfors skola är tillgången till behöriga lärare god. I årskurserna 1–6 finns 7,52 lärare/100 elever vilket är något under rikssnittet och i årskurserna 7–9 finns 9,99 lärare/100 elever vilket är högre än rikssnittet. Lärarna undervisar i viss utsträckning även i andra ämnen än de där de har ämnesfördjupning. Kommunen har enligt skollagen ansvar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna. Inspektörerna ser vid skolan exempel på där bestämmelserna till fullo inte följs. En bidragande orsak till detta kan vara att personalen inte har tillräckliga kunskaper, vilket kommunen enligt skollagen skall se till”.

Under hösten 2008 genomförde Skolverket en så kallad tvåårsuppföljning av effekterna av inspektionen i sin helhet. Tvåårsuppföljningen fokuserade bland annat på de förbättringsområden som angavs i beslutet. Bland annat följde Skolverket upp hur kommunen och Töcksfors skola arbetat för att se över hur personalens kunskaper om bestämmelserna som styr verksamheten kan bli bättre. Då bedömde Skolverket att Årjängs kommun redovisat åtgärder på rektorsområdesnivå som var tillfyllest. Skolinspektionen noterade i samband med kvalitetsgranskningen att det bland annat pågår pedagogiska diskussioner om de nationella målen och betygskriterierna.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning

Skolhuvudmannen och skolans ledning beslutar hur och med vilka resurser utbildningen ska genomföras för att de lärande ska nå de nationella målen. I skollagen ställer staten dock krav på viktiga förutsättningar för att garantera utbildningens kvalitet och likvärdighet, bland annat krav på lärares behörighet, utbildning och kompetensutveckling.

Författningsstöd

Enligt 2 kap. 3 § skollagen är kommuner skyldiga att för undervisningen använda lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak ska bedriva. Undantag får göras endast om personer med sådan

utbildning inte finns att tillgå eller det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna.

Behörig att anställas som lärare, förskollärare eller fritidspedagog i det offentliga skolväsendet utan tidsbegränsning är enligt 2 kap. 4 § skollagen

1. den som har svensk lärarexamen, respektive barn- och ungdomspedagogisk examen som regeringen med stöd av 1 kap. 11 § högskolelagen (1992:1434) har meddelat föreskrifter om, eller motsvarande äldre utbildning, med huvudsaklig inriktning på den undervisning anställningen avser, eller

2. den som av Högskoleverket har fått ett behörighetsbevis enligt vad som föreskrivs i 4 a och 4 b §§.

Den som inte är behörig får ändå anställas utan tidsbegränsning, om det saknas behöriga sökande och om det finns särskilda skäl samt om den sökande har motsvarande kompetens för den undervisning som anställningen avser och det dessutom finns skäl att anta att den sökande är lämpad att sköta undervisningen.

Enligt 2 kap. 7 § skollagen ska kommuner se till att kompetensutveckling anordnas för den personal som har hand om utbildningen och vinnlägga sig om en planering av personalens kompetensutveckling. Enligt 7 a § samma lag ska kommuner se till att lärare, förskollärare och fritidspedagoger som undervisar har nödvändiga insikter i de föreskrifter som gäller för det offentliga skolväsendet, särskilt de föreskrifter som anger målen för utbildningen. Enligt läroplanen för det offentliga skolväsendet, Lpo 94, 2.8, har rektorn ett särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.

Statistik, nuläget Töcksfors skola

Töcksfors skola hade läsåret 2007/08 8,3 lärare per 100 elever, vilket är i nivå med riksgenomsnittet. Andelen lärare med pedagogisk högskoleutbildning var 82 procent, vilket var lägre än riksgenomsnittet som var 85 procent. Nationell statistik över hur lärarna används i grundskolan saknas.

Mot bakgrund av att Skolverket, vid genomförandet av utbildningsinspektionen, bedömde att skolan bör se över hur personalens kunskaper om bestämmelserna som styr verksamheten kan bli bättre arbetar, som nämndes ovan, skolan mycket med hur lärarna ska realisera de nationella målen i undervisningen. En total översyn har skett både vad gäller lokala konkretiseringar av kursplanerna och betygskriterierna. Enligt lärare känner de idag en ökad förtrogenhet med sitt uppdrag, jämfört med hur det var när Skolverket genomförde sin utbildningsinspektion.

Lärare med lärarexamen eller motsvarande

I kommunens kvalitetsredovisning skriver förvaltningen att andelen högskoleutbildade lärare är färre än i riket. Det saknas dock en beskrivning om varför och om hur kommunen ämnar höja andelen högskoleutbildade lärare. Vid en genomgång av enkätsvaren för skolan framkommer att tre av lärarna i grundskolan saknar formell lärarexamen. En av dessa lärare är visstidsanställd. Av de övriga tre lärarna har en norsk lärar-

examen som ännu inte validerats av Högskoleverket och en lärare har enligt förvaltningschef och de båda rektorerna erhållit så kallad lokal behörighet, trots att detta skett efter kommunaliseringen 1991 då bestämmelserna om lokal behörighet avskaffades. Skolinspektionen vill upplysa kommunen om att det saknas stöd i författningarna att tillsvidareanställa obehöriga lärare med hänvisning till lokal behörighet. Kommunen bör även säkerställa sina rutiner för anställning av lärare med utländsk lärarutbildning så att behörighetsbevis utfärdas för att säkerställa att läraren har utbildning ensam eller tillsammans med yrkeslivserfarenhet som motsvarar sådan pedagogisk utbildning som avses i skollagen.

Vid samtal med både förvaltningschef och de båda rektorerna framkommer att de har kännedom om vilka regler som gäller för anställning av lärare. De har inte varit involverade i de ovan nämnda anställningarna. De menar dock att kommunen har svårigheter att rekrytera lärare med lärarexamen eftersom Årjängs kommun och i synnerhet Töcksfors skola ligger långt från exempelvis Karlstad som är centralort i Värmland och säte för Karstads universitet. Töcksfors skola utannonserar en tjänst i textilslöjd inför varje läsår, men har hittills inte lyckats få tag i en behörig lärare i ämnet.

Kommunen har under en längre period försökt få både barnskötare och assistenter att söka till lärarutbildningen. Kommunen har bidragit med litteratur m.m. Några har tagit antagit denna möjlighet, men flera avböjer eftersom de anser att det inte är värt att studera till lärare mot bakgrund av lärarnas lönenivå.

Användandet av lärare

I Töcksfors skola tjänstgör 26 lärare. Samtliga har svarat på den enkät Skolinspektionen tillsänt kommunen. Enligt intervjuer med både lärare, rektorerna och förvaltningschef finns en förståelse för de krav som gäller angående lärarnas tjänstgöring. Dock visar enkätsvaren och intervjuerna att lärarna i stor utsträckning inte har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak bedriver. Kvalitetsgranskningen synliggör att lärarnas ämneskompetens inte utnyttjas fullt ut när man fördelar dem på klasser och undervisningsgrupper. En av anledningarna till detta är att rektorerna i de lägre årskurserna valt att behålla klassläraresystemet. Detta innebär att lärare i undervisar i ämnen där de saknar föreskriven ämneskompetens. Exempel härpå är att lärare med inriktning enbart mot svenska och samhällsorienterande ämnen undervisar i matematik och naturorienterade ämnen och tvärt om. Ytterligare exempel är att vissa lärare med lågstadielärarexamen undervisar enbart i årskurserna 4–6.

Även i årskurserna 7–9 visar kvalitetsgranskningen att skolan inte fullt förmår att nyttja lärarnas ämneskompetens. Bland annat får grundskollärare för årskurserna 4–9 med inriktning mot SO undervisa också i matematik och svenska, gymnasielärare i religion och engelska undervisar också i svenska, grundskollärare för årskurserna 4–9 med inriktning mot matematik och NO undervisar också i historia och en grundskollärare för årskurserna 4–9 i engelska och tyska undervisar även i svenska. Dessutom förekommer det att mellanstadielärare har all sin undervisningstid i årskurserna 7–9.

Vid Töcksfors skola är det även vanligt förekommande att elever i behov av särskilt stöd undervisas enskilt av lärare utan formell ämneskompetens. Dessutom erbjuds eleverna att läsa samtliga moderna språk trots att skolan endast har behörig ämneslärare i franska och tyska.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning visar att av skolans 21 behöriga lärare används endast 12 lärare på ett sätt som är förenligt med styrdokumentens intentioner.

Vid intervjuer med både rektorerna och lärare framkommer att det i hög grad är lärarna själva som valt att organisera undervisningen så som den är organiserad idag. Det är således lärarnas vilja som i hög utsträckning varit styrande. Därutöver menar rektorerna och förvaltningschefen att, som tidigare nämnts, finns svårigheter att rekrytera lärare till kommunens skolor. Kommunen försöker trots allt vidta åtgärder för att höja lärarnas ämneskompetens. Just nu pågår en satsning inom främst ämnet matematik. Kommunen har förordnat en lärare som matematikutvecklare (finansieras av särskilda projektmedel). Visst samarbete sker med det regionala utvecklingscentrat (RUC). Dessutom kommer en satsning ske inom både engelska och matematik med hjälp av lärarlyftet.

Eftersom båda rektorerna är nya sedan höstterminen 2008 har de ännu inte kunnat vidta adekvata åtgärder i tjänsteplaneringen. Förvaltningen påpekar att det under några få år varit stor omsättning av rektorer vilket gjort att det varit svårt för rektorerna att ändra organisationen på den korta tid de har arbetat. Ytterligare en faktor som bidrar till att det ser som det gör är att kommunen är inne i en stor omorganisation.

En viktig förutsättning för att kunna tjänstefördela är att rektorerna har tillgång till lärarnas examensbevis. Detta har inte rektorerna vid Töcksfors skola. Examensbevisen finns på kommunens personalkontor.

Det finns inget kvalitetsarbete i vare sig Årjängs kommun eller vid Töcksfors skola som tar sin utgångspunkt i att analysera betydelsen av kommunens eller skolans förutsättningar för elevernas resultat, exempelvis att analysera hur lärarna används. Däremot belyser kommunen, dock inte skolan, andelen behöriga lärare i sin kvalitetsredovisning, men som tidigare nämnts sker detoreflekterat.

Helhetsbedömning

Nedan framgår Skolinspektionens helhetsbedömning efter genomförd kvalitetsgranskning med Skolinspektionens rekommendationer samt eventuella krav på åtgärder.

Vid utbildningsinspektionen 2005/06 uppmärksammades Årjängs kommun och Töcksfors skola på att lärarna undervisar i även i andra ämnen än de där de har ämnesfördjupning. Skolinspektionens kvalitetsgranskning visar att Töcksfors skola i stor utsträckning fortfarande har en sådan organisation. I huvudsak har skolan tillgång till välutbildade lärare, men av olika anledningar har skolan inte organiserat sin verksamhet så att dessa används så som författningarna stadgar. Rektorsteamet är nytt och har

ännu inte haft möjlighet att kunna påverka organisationen. Skolinspektionen vill påpeka att rektorerna enligt läroplanen har det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på att nå de nationella målen samt för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till dessa mål. Rektorerna har ansvar för skolans resultat. Mot bakgrund av detta, vill Skolinspektionen peka på betydelsen av att rektorerna i egenskap av tjänstefördelare ser till att eleverna undervisas av lärare med rätt ämneskompetens. Det finns dessutom några lärare med tillsvidareanställning utan formell behörighet. Kommunen bör klargöra vilka regler som gäller vid anställning av lärare.

Dessutom bedömer Skolinspektionen att Årjängs kommun bör kartlägga i vilken utsträckning detta sker även i kommunen övriga skolor och vid behov stimulera till förbättringar så att skolorna använder lärare som har en utbildning för den undervisning de i huvudsak bedriver. Oavsett om en skola är liten eller stor så har eleverna rätt till en likvärdig utbildning och därmed rätt att få möta lärare med adekvat ämneskompetens.

Skolinspektionen bedömer att kommunen och skolan behöver vidta åtgärder för att:

- använda lärare med utbildning för den undervisning de i huvudsak ska bedriva.

Skolinspektionen följer upp krav på åtgärder. **Senast den 26 januari 2010 ska Årjängs kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Göteborg, vilka åtgärder som vidtagits.**

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Erik Bergeå
Undervisningsråd

I ärendets handläggning har även undervisningsråden Gerhard Eriksson och Helena Plantin deltagit.

Kopia till: Töcksfors skola